

УДК 821.161.2-2 Плужник. 09

К.І. Суховєєнко

**ТЕМА РОДИНИ В П'ЄСІ Є. ПЛУЖНИКА
«У ДВОРІ НА ПЕРЕДМІСТІ»**

Перші роки існування Радянського союзу позначилися суттєвими зрушеннями в традиційних поглядах на родинне життя. На зміну до-революційним уявленням про сім'ю як нерозривний союз, що укладався під час вінчання, прийшло поняття про цивільний шлюб – вільне співмешкання чоловіка та жінки на підставі взаємної прихильності, культурного та ідейного єднання та статевих стосунків [1]. Суспільна реакція на подібні трансформації виявилася неоднозначною: прихильники традиційного шлюбу доводили неприпустимість такого легковажного ставлення до сім'ї, натомість їхні опоненти дотримувалися тієї точки зору, що нова людина має позбутися пут, якими для неї був церковний шлюб. На цю дискусію не могли не відреагувати митці, внаслідок чого в багатьох літературних творах того часу проблема сім'ї посіла одне з ключових місць. Є. Плужник також не залишився осторонь цього питання, зокрема тема родини стала центральною в п'єсі «У дворі на передмісті». Науковці цього аспекту творчості драматурга торкалися лише побіжно [3, 4], а тому доцільним буде розглянути його більш детально. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження, де метою є виявити специфіку розкриття проблеми родини в комедії Є. Плужника «У дворі на передмісті».

У п'єсі «У дворі на передмісті» автор зображує кілька моделей родини, як «старої», так і «нової». Для того, щоб розкрити відмінності між цими типами сім'ї, автор ставить їх перед розв'язанням однакової для всіх проблеми – подружньої зради.

Модель «старої» родини в п'єсі в першу чергу репрезентує родина Рибок – домовласник Пантелеймон Андрійович та його дружина Глафіра. Ця сім'я склалася ще до революції й живе за минулими правилами, що неодноразово підкреслюють самі персонажі: «Ти на

теперішніх не потурай! Їм що! Сьогодні з одною, завтра з іншою... А там – пурх! – та й до третьої! Горобці! А ти закон брав, жінка я тобі законна!» [2, с. 258]. Чоловік не відзначається особливою вірністю й на початку дії ми дізнаємося, що його нове захоплення – це Тереза, дочки катеринника Альфреда, який винаймає в Рибки помешкання. Заради того, щоб дівчина відповіла йому взаємністю, домовласник готовий віддати найдорожче, що в нього є, – гроші («Гроші даю, люблю, значить» [2, с. 229]). Але Тереза постійно відмовляє йому. Через деякий час вона погоджується на пропозицію Рибки (на зло коханому, який не відповів їй взаємністю). Пантелеймон Андрійович починає витрачати на неї гроші, але так і не отримує нічого натомість. У ситуацію втручається Глафіра. Вона все знає про численних коханок чоловіка, але для неї важливий не сам факт зради, а те, що подумують люди («Тягне тебе на гріх, так хоч би не серед двору! Звичай бережи. Грішить гріши, хіба я бороню – всі ви однакові! – але ж і звичайність май! Не годиться жонатому при живій жінці мамзель у тім самім дворі тримати!» [2, с. 254]). Таким чином, для подружжя Рибок головним є зберегти видимість щасливого подружжя, незалежно від того, що відбувається насправді. Іншим істотним моментом для Глафіри є збереження сімейного бюджету. Дружина байдуже ставиться до зрад чоловіка, але те, що той дарма витрачає родинні кошти, для героїні неприйнятно («Триста карбованців! Та я за такі гроші таких мамзелів тобі знайду, що – о! Мало їх, безробітних усяких? А то знайшов – по дворах швендяє!» [2, с. 258]). У цій підміні цінностей виявляється типова міщанська мораль, за якою видимі чесноти та власний комфорт домінують над духовністю.

«Нова» родина в п'єсі представлена в сюжетних лініях, пов'язаних із Марією та Степаном Кириловичем, а також Зінькою, Захарком та Василем. У першій лінії задіяно багато персонажів, які беруть активно участь в розгортанні конфлікту, – це кондуктор Степан Кирилович, його дружина Марія, їхні дочки Катя та Аля, перукар Вольдемар та небіж Рибки – Жорка. Марія, яка одружена зі Степаном уже вісімнадцять років, закохується в нового сусіда – перукаря Вольдемара. Він приваблює героїню своїм вмінням сподобатися жінці,

своєю несхожістю на інших мешканців двору, і в першу чергу на її чоловіка. Вольдемар – це персонаж із міста, він несе із собою сучасні тенденції на передмістя, де панують незмінні традиційні уявлення про світ («Я за новаторство! Я за сучасність!» [2, с. 240]). І в першу чергу нові погляди на сім'ю, згідно з якими родинні стосунки вже не є ланцюгами, які прив'язують людей один до одного навіки («Раніше, було, зв'язешся з жінкою – і на все життя! Тут тобі синод, і... А як помилився? Не на ту наскочив? Жах! Муки! А тепер – розписавсь, і ореуар! З іншою поспробувати можна...» [2, с. 270]). У той же час сучасна родина, на думку Вольдемара, в першу чергу звільняє жінку, надавши їй можливість мати коханців. При цьому герой чітко розрізняє поняття коханця та чоловіка, не ототожнюючи їх («Вона мене любить, а я й глянути ні на кого не смій! Та що, я старий, чи що! Чи я присягався тобі? Чи я чоловік тобі? Коханець я твій!» [2, с. 261]). Прикметним є те, що Вольдемар постійно наголошує на тому, що позашлюбні стосунки не мають шкодити родинному життю («Як усі, що романи крутять, то сім'ї кидатимуть – так і сімей не буде! Да! Треба легше на це дивитись, по-сучасному! Сім'я сім'єю, роман романом» [2, с. 260]). Така позиція цілком узгоджується із суспільними тенденціями початку 1920-х рр., коли до активного вжитку увійшло поняття «вільних стосунків». Але водночас існував й інший погляд на «нову» родину. Його висловлює Степан Кирилович, коли дізнається про зраду дружини: «От кажуть – нове життя. І знаєш, де почнеться воно? В сім'ї! І от хочеться й мені, щоб у нас по-новому... По-хорошому... Щиро, розумієш. Щоб допомогти одне одному... На те ж і подружжя ми... Розумієш – подружжя... Друзі...» [2, с. 247]. У цьому виявляється ще одна тенденція, яка з'явилася в 1920-ті рр. в суспільстві: зникало поняття про те, що чоловік – головний у подружжі, а жінка має йому підкорюватися. Вони ставали рівними. Але героїня Є. Плужника відмовляється від такої родини, йдучи за покликом серця. Згодом дружина повертається назад, чоловік пробає її, але колишні взаємини між ними вже неможливі. Загалом сім'я Степана Кириловича та Марії не є типовою «новою» родиною, оскільки новітні віяння до неї привносить стороння людина – Вольдемар, і врешті

подружжя відмовляється від них, прагнучи повернутися до традиційного розуміння шлюбу.

Уповні «новий» тип родини у творі представляють Зінька, Захарко та Василь. На відміну від двох попередніх конфліктів, у яких було задіяно багато дійових осіб, композиційна основа цієї сюжетної лінії – любовний трикутник. Щоправда, його не можна ототожнювати із традиційними любовними трикутниками (твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Франка та ін.), оскільки тут немає двох закоханих та «третього зайвого». Зінька щиро кохає як Захарка, так і Василя, вона переконана в справжності свого почуття й не хоче вибирати між ними. Спочатку вона приводить до двору Василя, повідомляючи що буде з ним жити, а Захарка виганяє («Не дружина я тобі більше, чув? Зустріла от його й покохала! Забирай манатки – і геть!» [2, с. 244]). Проте згодом Зінька змінює своє рішення й проганяє Василя, обираючи Захарка («Який він мій! Громадський. Побаламутила, – годі. Вікину» [2, с. 251]). У фіналі героїня повертає Захарка й пропонує їм жити всім разом: «Поцілуйтеся, пацани! Йй-богу! Захарко! Всіх люблю!» [2, с. 277]. Така нестандартна поведінка ставить перед іншими мешканцями двору питання, як класифікувати такі взаємини – як розпусту чи «нову» родину? Сама Зінька говорить про «мужа», а не про коханця чи співмешканця. Привівши до двору Василя, Зінька повідомляє, що «Захарко – бувший муж, а це Василь – це теперішній! Йй-богу! По-модному!» [2, с. 244]. Її чоловіки також дотримуються думки, що такий шлюб – це нормально, й не ображаються на Зіньку. Василь, після того, як його вигнали, спокійно збирає речі й каже, що тепер «иншу любитиме» [2, с. 251]. А Захарко навіть після «розлучення» готовий захищати кохану від будь-яких нападок з боку оточуючих. Дехто з дійових осіб називає Зіньку повією (Софрон, Степан Кирилович), проте вона сама заперечує цю думку. У розмові з Марією героїня зауважує, що «...не повія я, ні... І на мить не була! Повія, Семенівно, гроші бере... Продається... А ми з тобою просто гулящі» [2, с. 262]. Через цю самохарактеристику драматург підкреслює різницю між поняттями «повія» та «гуляща». Є. Плужник наголошує на тому, що героїня ідентифікує себе

саме як «гулящу», тобто визначальним для неї є емоційний бік, а не прагнення до збагачення, відтак цей конфлікт повністю позбавлений матеріальної складової. Отже, ця сюжетна лінія у творі репрезентує «новий» принцип існування родини, але варто відзначити, що самим персонажам такий порядок речей щастя не приносить («А тільки ти думаєш, не болить? Болить! Ой, болить! Так болить! Так болить, Захарко, – дихнути нічим!» [2, с.277]).

У п'єсі наявна ще одна сюжетна лінія, пов'язана із проблемою сім'ї, – це історія стосунків Миколи Петровича та Ольги. Щодо цього подружжя ніхто з персонажів не вживає означень «стара» або «нова» родина. На їхні взаємини не впливають жодні суспільні зміни. На початку твору перед читачем постає любовний трикутник, який тримається на високих почуттях та повазі. Подільський кохає Ольгу, чотири роки ходить до неї у двір, але ніяких фізичних стосунків між ними бути не може, поки живий її чоловік. Ольга змальована як жертвна жінка, котра своєю турботою начебто намагається покращити життя хворого чоловіка, проте насправді вона вже довгий час очікує на його смерть, щоб побратися із Подільським. Сам же герой терпляче чекає, поки кохана жінка стане вільною, й жодним чином не наполягає на розлученні. Такий мелодраматичний сюжет загалом не новий для літератури, але Є. Плужник ускладнює його будову та змінює традиційний фінал. До любовного трикутника Подільський – Ольга – Микола Петрович долучається Тереза, закохана в Подільського. Той на її почуття не відповідає, наголошуючи на тому, що вони є ілюзією та самообманом («Але ж ви теж не любите мене, Терезо! Ні! Ви любов любите, розумієте? Вам потрібно любити, ви прагнете любити – і я випадково потрапляю під вашу увагу...» [2, с. 152]). Переконаючи в цьому дівчину, герой не помічає, що його стосунки з Ольгою мають такий самий характер. Сильні емоції через заборонене, нездійсненне кохання дають Подільському можливість вирватися із міщанського болота, відсторонитися від повсякденних проблем, занурившись у власний світ почуттів:

«Тереза. Розкішно? Що значить, по-вашому, жити розкішно?
Подільський. Переживати.

Тереза. А-а... Тоді ви один із найбагатших!

Подільський (до Ольги). Вона має рацію – я з найбагатших! Це ви зробили мене таким...» [2, с. 242].

Коли помирає Микола Петрович, герой усвідомлює, що почуття зникли: «Я чотири роки ходив коло вас, як пес... У мене нікого не було, тільки ви! Я жив вами! Чуєте – жив, чорт мене забори! Я ждав! Я мріяв! Я мучився! І от тепер, коли ви вільні, – я не можу... Не можу... Я не певен, чи кохаю вас!» [2, с. 276]. Історія «майже вічного кохання», як називає його Тереза, виявляється фальшивкою, яка закінчується, так і не розпочавшись.

Отже, Є. Плужник у п'єсі «У дворі на передмісті» не змальовує жодної щасливої родини. І це пов'язано не тільки із впливом часу, чому доказом є нещасливі «старі» подружжя. Причина полягає в самому «міщанському болоті», до якого належать персонажі. Зосередившись на буденних побутових проблемах та пошуку нових вражень, вони відмовляються від можливості бути щасливими в сімейному житті. Загалом таке зображення родини нетипове для української драматургії 1920–1930-х рр., оскільки в п'єсі відсутні персонажі, які б, репрезентуючи щасливу радянську сім'ю, протиставлялися міщанським подружжям.

Література

1. Кодекс законов о браке, семье и опеке. – 1926: [Электронный ресурс]. Режим доступа : http://www.lawrussia.ru/texts/legal_861/doc861a657x504.htm.
2. Плужник Є. Змова у Києві: Роман, п'єси / Є. Плужник; [упорядк., передм. та прим. Л.В. Череватенка]. – К.: Укр. письменник, 1992. – 428 с.
3. Скирда Л. Євген Плужник: нарис життя і творчості. Літературний портрет / Л. Скирда. – К.: Дніпро, 1989. – 152 с.
4. Скорина Л. Євген Плужник – комедіограф / Л. Скорина // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія: Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 9. – С. 55-60.

Анотація

К.І. Суховєсенко. Тема родини в п'єсі Є. Плужника «У дворі на передмісті».

Метою статті є розкриття теми родини в п'єсі Євгена Плужника «У дворі на передмісті». Досліджено зміни в традиційних уявленнях про родину, пов'язані із становленням нової моралі в Радянському Союзі, появу законодавства, що регулювало міжособистісні стосунки громадян й реакцію суспільства на ці перетворення. Проаналізовано особливості втілення теми родини у творчості драматургів 1920–1930-х рр. (М. Куліш, Д. Бедзик та ін.). Зосереджено увагу на висвітленні проблеми сім'ї в п'єсі Є. Плужника «У дворі на передмісті». Розглянуто різні моделі родини в комедії, які репрезентують «старий» та «новий» тип сім'ї. Наголошено на тому, що в п'єсі автор не змальовує жодної щасливої родини, й це пов'язано не тільки із впливом часу, але й із самим «міщанським болотом», до якого належать персонажі. Зроблено висновок, що загалом таке зображення родини нетипове для української драматургії 20–30-х рр. ХХ ст., оскільки в п'єсі відсутні персонажі, які б, репрезентуючи щасливу радянську сім'ю, протиставлялися міщанським подружжям.

Ключові слова: драматургія, родина, міщанство, конфлікт, «вільні стосунки».

Анотация

Е.И. Суховєенко. Тема семьи в пьесе Е. Плужника «Во дворе на предместье».

Цель статьи – раскрытие темы семьи в пьесе Евгения Плужника «Во дворе на предместье». В статье исследуются изменения в традиционных представлениях о семье, связанные со становлением новой морали в Советском Союзе, появлением законодательства, регулирующего межличностные отношения граждан и реакция общества на эти преобразования. Автор анализирует особенности воплощения темы семьи в творчестве драматургов 1920–1930-х гг. (Н. Кулиш, Д. Бедзик и др.), уделяя особое внимание освещению проблемы семьи в пьесе Е. Плужника «Во дворе на предместье». Рассматриваются разные модели семьи в комедии, которые репрезентуют «старый» и «новый» тип семьи, акцентируя внимание на том, что в пьесе автор не изображает ни одной счастливой семьи, и это связано не только с влиянием времени, но и с самим «мищанским болотом», к которому принадлежат персонажи. Автор приходит к выводу, что

такое изображение семьи нетипично для украинской драматургии 20–30-х гг. XX ст., поскольку в пьесе отсутствуют персонажи, которые бы, представляя счастливую советскую семью, противопоставлялись мещанским семейным парам.

Ключевые слова: драматургия, семья, мещанство, конфликт, «свободные отношения».

Summary

K.I.Sukhovieienko. The Family Theme in the E. Pluzhnyk's Play 'In the courtyard at the suburb'.

The purpose of the article is to analyse family theme in the E. Pluzhnyk's play 'In the courtyard at the suburb'. Changes of the traditional concepts of the family associated with the formation of the new morality in the Soviet Union, the emergence of laws that regulate interpersonal relations of citizens and society's response to these changes are investigated. The features of the embodiment of the family theme in the creative work of playwrights in the 1920–1930. (M. Kulish, D. Bedzyk et al.) are analyzed. The interpretation of the problems of family in the E. Pluzhnyk's play 'In the courtyard at the suburb' is emphasized. Different models of the family in the comedy, which represent the "old" and "new" type of the family are examined. It is stressed that the author doesn't depict any happy family in the play, and this is determined not only by the influence of time, but by "the burgesses swamp" that the characters belong to. The conclusion is that in general such image of a family is untypical of Ukrainian drama of the beginning of the XX-th century, because there are no characters in the play that would be contrast to philistine family couple representing the Soviet happy family at the same time.

Key words: drama, family, burgesses, conflict, 'free relationship'.

Інформація про автора

Суховєєнко Катерина Ігорівна: ORCID: 0000-0003-0661-7442; аспірантка кафедри історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна